

פסקי תשובות אורח חיים סימן רלג אות ו

ו. תפילת מנחה לאחר שקיעת החמה

מ"ב סק"ד: ודע, דאף שמהמחבר והרמ"א משמע שלדין שנוהגים להתפלל מעריב אחר צאת הכוכבים מותר להתפלל מנחה אפילו אחר השקיעה עד סמוך לצאת הכוכבים, יש פוסקים רבים שחולקים בזה ודעתם שתפילת מנחה הוא רק קודם שקיעת החמה וכו', ומוטב להתפלל בזמנה מלהתפלל אח"כ בציבור, ובדיעבד יוכל לסמוך על המקילים וכו'. והנה, הן אמת כי כן נהגו במחוזות מגוריו של בעל המשנ"ב להקפיד שלא להתפלל מנחה לאחר שקיעת החמה (והיו מקפידים אף לגמור, עכ"פ תפלת לחש, כשעדיין לפני השקיעה, וכדלהלן אות ז'), ויסודתו בהררי קודש עפ"י הגר"א (במעשה רב אות ס"ד) ושאר גאוני הדורות שבמחוזות אלו עפ"י הוכחות³⁶ מחז"ל וראשונים שזמן תפילת המנחה נגד זמן הקרבת קרבן התמיד שהיה עד תחילת השקיעה הנראית (שגלגל החמה³⁷ נתכסה ונסתלק קרני אורה מראשי האילנות והגגות הגבוהים).

אמנם אין להתעלם כי בשאר מחוזות ערי אירופה שדרו שם גאוני וצדיקי עולם שהיו מדקדקים על כל תג ותג דהשו"ע ונושאי כליו ולא נטו מדבריהם אף לא כקוצו של יו"ד, היו³⁸ מתפללים מנחה אף

³⁶ . עיין ערוה"ש סעי' ט'.

³⁷ . וליתר דיוק הוא ד' דקות אח"כ, קצוה"ש סי' כ"ו סעי' א', וזמן השקיעה המדויק מופיע בלוחות, ואכהמ"ל בפרטי השיטות בזה בחילוקי הזמן בדקות ובחצאי דקות לכאן ולכאן, וכבר נתחברו הרבה קונטרסים בזה.

³⁸ . וכדברי השאגת אריה סי' י"ז והפמ"ג בסי' פ"ט מ"ז סק"א וסי' ק"ו במ"ז בסוה"ס"י (וסותר עצמו מדבריו הכא), ובסידור הרב בעל התניא ז"ע "אבל לענין תפילת המנחה שהיא מדברי סופרים אין למחות ביד המקילים (להתפלל בבין השמשות) בין בחול בין בשבת", וכן העלו באשל אברהם בוטשאטש, שו"ת מהר"ם שיק חאו"ח סי' צ"א, שו"ת רב פעלים ח"ב סי' י"ט בשם פוסקים ומקובלים שמותר להתפלל מנחה בבין השמשות ושכן המנהג בירושלים ובחברון, וכפל דבריו בספרו בן איש חי פ' ויקהל אות ז' וממנו לכה"ח סק"ה, שו"ת ארץ צבי ח"א סי' א'. וע"ע שו"ת בית אבי (הגר"א ליבעס זצ"ל) שמביא סתירת הפמ"ג ומסקנת המשנ"ב ומסיק "הן אמת שכן נהגו להחמיר גדולי ליטא אבל כל רבותינו גאוני וגדולי פולין וכו' לא החמירו על עצמן בשום פעם להתפלל מנחה קודם השקיעה, אלא נהגו כסתירת השו"ע דזמנה עד הלילה, ואדרבה היו נוהגים לדקדק להתאחר עד סמוך לסוף הזמן עפ"י דברי הזה"ח תרומה (קכ"ט ב) "וכו', ובשו"ת מנחת אלעזר ח"א סי' כ"ג, בין דבריו שם לענין זמן ביה"ש לעניני מילה ושבת כותב מה ששמע מהגה"ק משינאווא ז"ע בשם רבו הגה"ק מהר"ש מבעלזא ז"ע ומסיים "ובדברנן נהג הגה"ק מבעלזא הנ"ל להקל ולהתאחר בתפלת המנחה בשיעור בין השמשות כדעת המאחרים שיעורו", וכפל דבריו בספרו נימוקי או"ח (סי' קל"א סק"ב) והוסיף "והטעם שמעתי מפה קדוש אאמו"ר ז"ע כיון שתפלת המנחה הוא התגברות הדינים ר"ל ולהלחם נגדם על כן ממשיכין ומאחרין כל מה שאפשר עפ"י ההלכה", ובשו"ת דברי יציב חאו"ח סי' צ"ח וצ"ט מאריך בזה ובין דבריו "וזקה"ק מצאנו ז"ע נהג להתפלל מנחה כשכבר היה נדמה ללילה וכו' וממו"ח בזיוו"ר בעמח"ס עצי חיים שמעתי שבבית מדרשו של החתם סופר

לאחר השקיעה עד לזמן צאת הכוכבים (עיין להלן אות ח'), ואף שבקל היו יכולים לסדר יומם ולהתפלל מנחה לפני השקיעה, וזאת משום שגם³⁹ בהקרבת התמיד היו נסכיה וקטורת של בין הערבים כשרים להקרבה עד הלילה.

ועכ"פ אף למנהג רבים, ובפרט בארץ ישראל, המקפידים להתפלל מנחה לפני השקיעה, הסכימו גדולי הדור⁴⁰ שאם באפשרותו להתפלל במנין לאחר השקיעה (עד⁴¹ י"ג דקות וחצי) יעדיף להמתין ולהתפלל במנין ולא יתפלל ביחידות לפני השקיעה.

היו מתפללים מנחה בשעה מאוחרת וכו' וכן סיפר לי הגאון רבי עקיבא סופר זצ"ל ששמע כן אביו בעל שבט סופר" וכו', ובסוף התשובה "והראוני בס' שערי תפילה בדיני מנחה שכתב דמש"כ השו"ע 'עד הלילה' היינו עד צאה"כ וזה מוסכם על יותר מארבעים פוסקים ראשונים ואחרונים ולשיטת הש"ס בכמה מקומות", וע"ע שו"ת אור לציון ח"א סי' כ', שו"ת יחו"ד ח"ה סי' כ"ב ושו"ת משנה הלכות ח"ז סי' ל"ב ליישב את הנוהגים כן.

³⁹ . האחרונים הנ"ל המביאים את דברי הפני יהושע (ברכות כ"ז א) דנסכי התמיד קרבים והולכים עד הלילה ונגד הקרבת התמיד ונסכיה נתקן תפילת מנחה, ואת דברי הגמ"י (הל' תפילה פ"ג סק"ג, הנזכר לעיל הערה 11) בשם רבינו חננאל "ועכשיו נהגו כל ישראל כרבנן להתפלל מנחה עד הערב וכו' יוסי דאמר בירושלמי לא הוקש תפלת מנחה לתמיד של בין הערביים אלא לקטורת שנאמר תיכון תפילתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב" והכוונה עד הערב בסוף בין השמשות כי זמן הקטרת הקטורת לאחר הקרבת איברי התמיד (יומא ל"א ב), ובשאגת אריה (שם) הוסיף להוכיח עפ"י כמה ראשונים שאף זמן זריקת דם התמיד כשר היה לאחר השקיעה ואלא משום הרחקה לא זרקוהו, ולענין תפלת מנחה א"צ להחמיר בזה עיין שם, וכן העלה בס' מרומי שדה להנצי"ב זצ"ל (ברכות שם) דאף לר"ת (זבחים נ"ו א) אם נזרק הדם לאחר תחילת השקיעה הורצה ולכן מסיק שם להתיר אף לכתחילה להתפלל מנחה לאחר השקיעה.

⁴⁰ . שערים מצויינים בהלכה סי' ס"ט סק"א, שו"ת אור לציון ח"א סי' כ', שו"ת שבה"ל ח"ט סי' מ"ח. ומזכירים הם בדבריהם את דברי המשנ"ב שהכריע שמוטב להתפלל ביחידות לפני השקיעה, וכתבו שלאור שיש לנו רבים מגדולי הפוסקים הסוברים שאפשר לכתחילה להתפלל לאחר השקיעה אזי יש להעדיף להתפלל בציבור, וכ"כ לתמוה על המשנ"ב בסי' עינים למשפט (הגר"י אריאלי זצ"ל) ברכות (כ"ז א) דבמור וקציעה מפורש שיש להמתין עד סמוך לערב כדי להתפלל בציבור מאשר להתפלל ביחידות לפני השקיעה, וכן מפורש בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ג סי' רמ"ז.

⁴¹ . וכדלהלן אות ח', אבל אם יהיה לו מנין לאחר זמן זה (אצל אלו הנוהגים כרבינו תם לענין שקיעה"ח, וכדלהלן אות ח') מוטב לו שיתפלל ביחידות לפני שיהיה לילה עפ"י שיטת הגאונים, שו"ת שבט הלוי שם.